

Zsiókások és nádasok legeltetése és egyéb használatai a Duna-völgyi szikes tavak területén a helyi emberek visszaemlékezései alapján

Havel Alexandra, Molnár Ábel, Ujházy Noémi, Molnár Zsolt, Biró Marianna

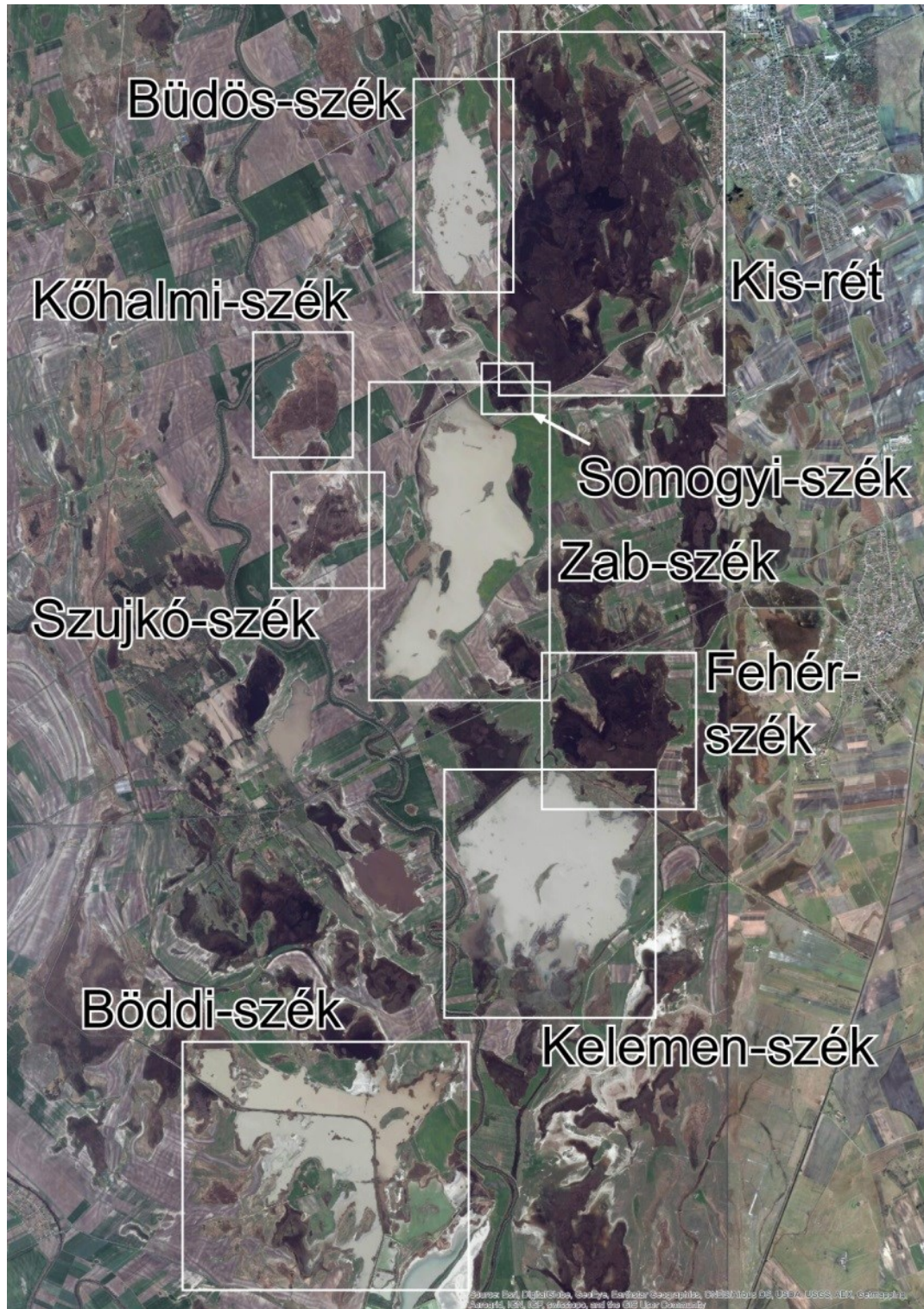
Online függelék

(Természetvédelmi Közlemények, 2016)

Az idézetek végén található rövidítések az interjúalanyainkat jelölik, azonban személyiségi jogokra hivatkozva csak a kódolt jelölést alkalmazzuk (a kódolás nem az itt megadott abc sorrendben történt). Az interjúalanyok a következő személyek voltak: Borbély Mihály, Csősz Imre, Höss Sándor, Joború Lajos, Kerti Lajos, Losonczi Sándor, Németh János, Németh József, Rohoska Sándor, Somogyi Kálmán, Somogyi László, Tabalydi János, Tasnádi Imre, Téti Gábor. Külön köszönjük Somogyi Lászlónak, hogy az általa készített fényképfelvételek megjelenését engedélyezte.

A tavak neve után az adott tóról készített interjúk számát jelöltük. Zárójelben a tó közvetlen környezetében található tanyák száma található. Az első szám az interjúalanyok visszaemlékezéséből számolt átlag, míg a második az archív, 1950-60-as évekbeli légifotók (www.fentrol.hu) alapján leszámolt egykori tanyaszám.

1. Függelék

Függelék 1. ábra. A vizsgált szikes tavak lehatárolása. Forrás: ArcGIS 10.1. ESRI/Online basemaps/Imagery. Copyright © 2014 Esri and its licensors

2. Függelék

Büdös-szék – 4 interjú (kb. 5-5 tanya)

A Büdös-szék vízháztartása – a maihoz hasonlóan – teljesen természetes volt: *Csapadékfüggő volt a víz, mer' abba nem engedett ilyen kigyósi [Kiskunsági Öntöző Főcsatorna] vizet a Tsz, ez természeti (AK14).*

Zsiókások és nádas foltok egyaránt voltak: *Ilyen kis nádbukrok voltak, ilyen kis csatak bukrok, amik képződtek (AK14).* A környező tanyákon tartott állatok takarmányozásában fontos szerepet töltött be a zsióka, de a gyors öregedése miatt csak rövid időszakokban volt használható: *addig lehet legeltetni, míg gyöngye, míg nincs kinn a bugája, addig le lehet vágni takarmánynak is (AK2),* de gyakran ebben az időszakban még vízben áll, ezért *vízben kaszálták a csatakat és akkor, szánkóval, a lovakkal kihordták a partjára, a szélire, ahol partosabb [szárazabb, magasabb] rész volt. Szétterítették és akkor, amíg gyöngye volt, azt igen szerették a jószágok. És akkor, mikor mögszáradt ott kinn a partján, akkor összerakták és akkor bevitték a tanyához közelebb, vagy a tanyatelekre; A víz tetején kaszálták [a zsiókát], aki tudott kaszálni, az le tudta kaszálni a víz tetején a növényt, aki nem tudott kaszálni, annak belebújt mindjárt a vízbe a kasza (AK2).*

Függelék 2. ábra. Kaszált zsiókás és mézpázsitos a Büdös-szék északi részén 1971-ben (Forrás: www.fentrol.hu, 1971_0093_4239.tif)

A marhákat pányvásban legeltették: *A száraz, partos részire lett kötve, a vizes, csatakos részbe bejárt a tehén. Azt akkor, amikor már nem ötte meg, az letiporta, a pányvalánccal lehúzgálta (AK2).* A lekaszált vagy lelegeltetett zsióka sarjútját nyáron újra tudták legeltetni: *Azt akkor, ha jött olyan idő a nyáron, újracsöndült, újrafakadt a sarjú, a csirkák [csetkák] vagy a csata [zsióka], akkor megint vissza lettek oda kötve. Mer' nálunk sarjút nem kaszálunk (AK2).*

A zsiókásokat, nádasokat ebben a tóban *nem égették, mer' le lett kaszálni, ...utána meg belejártak a jószágok a sarjút legelni, a csatakos részbe, mög hát persze, ahun kisebb volt a nád, mer' a csatakos mellett*

nyilvánvaló, hogy alacsonyabb a nád, de ahun már akkora [értsd. sűrű, magas] volt a nád, oda bele se lehetett volna hajtani üket (AK2).

A Tsz-időszak alatt már nem legeltették rendszeresen a Büdös-széket: *Abban az időben a Tsz-nek is voltak borjai, de oda nem jutottak el, ha véletlen eljutottak, nem azt mondom, hogy egyszer-kétszer nem legeltették meg, de az jelentéktelen volt (AK14).*

A Tsz előtti időkben nagy összefüggő, és kis foltos legeltetett és kaszált zsiókások, nádas-zsiókások és nem legeltetett sűrű nádasok jellemezték a Büdös-széket. Mára a zsiókások nagy része eltűnt, illetve kis foltokban teljesen elnadasodtak. A tó felső részében található nagy kiterjedésű dús mézpzásitost – az archív légifelvétel alapján – egykor kaszálták, napjainkban juhokkal legeltetik.

3. Függelék

Kőhalmi-szék – 4 interjú (kb. 12-14 tanya)

A Kőhalmi-szék az 1950-60-as években nyílt vizű volt, szegélyében zsiókással és pár nádfolttal: *Az is tiszta volt. A szélibe volt a gaz [értsd. zsióka], meg két nádbukor volt benne (AK14). Hát igen, abban volt már nád hamarabb, de nagyobb része tiszta víz volt annak is. Sima, tiszta víz (AK1). A szélén csatak, meg ilyen gyékény, káka (AK14).*

A Kőhalmi-széket főleg sertésekkel és marhákkal legeltették, a tanyákon tartott juhokat pedig a környező ugarokon legeltették inkább: *Bejárhattak [a disznók]. Szerették túrni a csataknak a tövét. (...) Voltak birkák is, az olyan volt, hogy utána a szarvasmarha nem tudott legelni, azé' mer' a birka nagyon leltrül el tudta harapni. Amíg volt szarvasmarha, addig nem igen engedték oda [a birkákat]. Hanem akkor még olyan volt, Tsz-esítés előtt, aratás után nagyon sokan nem szántották fel a tarlót és voltak az árvakelések és azon legeltettük a birkákat (AK15).*

A tómedret a Tsz-időszak elején (az 1971-es légifelvételen már látható) egy csatornával összekötötték a Kígyós-ér medrében vezetett Kiskunsági Öntöző Főcsatornával. A tómederbe bevezetett édesvizet öntözésre használták: *A Kiskunsági csatornából beengedték a Kőhalomba a vizet, (...) akkor a Tsz oda állította le az öntözőszivattyúkat, onnan öntöztek. Azt jelenti, hogy az egész Kőhalom-szék el volt árasztva vízzel. Azt akkor még halásztunk is benne (AK15); Hát itt is a Kőhalomba begyűtt a szelídvíz (AK14). Az édesvízzel való árasztásnak látványos hatásai voltak a tó növényzetére: *Mikor beeresztették a vizet, akkor eltűnt a csatak, mer' nem szerette a mély vizet, előjött a gyékény, és amikor megszűnt onnan a vízbeocsájtás, akkor a gyékény kiszáradt, elpusztult, és akkor maradt a nád, az aztán azóta is nádas, most is nádas (AK15).**

4. Függelék

Somogyi-szék – 3 interjú (kb. 3-3 tanya)

A Somogyi-székben átfolyt a víz a Kis-rétből a Zab-székbe: *Ebben volt ám végig egy árok, itten. És akkor ez itten le volt vezetve, innen a Kis-rétből engedték a vizet. Itt vezették, aztán belevezették [a Zab-székbe]* (AK1).

A Somogyi-székben az 1950-es években zömében vízi szárnyasokat és sertéseket tartottak: *Három embernek volt a kacsája ebben a tóban. (...) Az anyadisznó ki volt kötve. (...) A tanya körül kiengedték a kismalacot* (AK14). A tómeder legmélyebb részén nyílt vízfelület volt, kijebb zsiókás sáv, melyet a kacsák és sertések folyamatosan nyíltan tartottak. Kaszálták is: *[A zsiókás] mindig ki volt takarítva, azt használtuk alomnak* (AK14).

A zsiókás terjedése a tanyák kiürülését követően indult meg: *A tanyavilág megszűnőben volt, nem járta az állat, aztán elkezdett csatakosodni* (AK14). Vélhetően a legeltetés megszűnésének és az 1970-es években kialakított árok együttes hatásának tulajdonítható a folyamatosan sűrűsödő zsiókások elnádásodása: *1975 körül kezdett elnádásodni* (AK14); *Sokáig a mi székünkbe se volt nád. Csatak az volt, de nád nem, azt most már az egész elvette a nád* (AK12). A mederből a mai napig is a Zab-székbe és a Kis-rétbe el tud szivárogni a víz, ezért a sóvesztés folyamatos, a bepárlódás lehetősége korlátozott.

Függelék 3. ábra. Legeltetett mozaikos növényzet a Somogyi-székben (Somogyi László felvétele, 1980)

Függelék 4. ábra. Libalegeltetés a szikes tóban (Somogyi László felvétele, 1930-as évek)

5. Függelék

Szujkó-szék – 4 interjú (kb. 5-5 tanya)

A Szujkó-székben az 1950-60-as években még kevés volt a zsiókás. *Itt a Szujkónak is csak körül a széle volt csatakos, de az se nagyon messze bemenő csatakos, csak tényleg egy 2–3 m a part szélénél* (AK1). Az 1966-os légifelvételen már kiterjedt zsióka állományokat találunk. A zsiókás gyorsan terjedt, melyre az alábbi idézet is ráerősít: *Kiváltképpen ott szerettek túrni [a disznók], ahun a tiszta víz felé ment be a csatak. Voltak azok a gyöngébb kis bogyókák a gyökerin neki, azt szerették jobban, mer' ahun má' sok volt, abba má' ugye benne volt a régi avas, ami má' megkeményedett, azt nem annyira szerették* (AK1).

A zsiókást kaszálták és legeltették is, mozaikosan: *Ha legeltettük, akkor nem kaszáltuk, mer' a tehenek győzték legelni. Azt a részt lehetett csak kaszálni, amit nem legeltettünk* (AK1). A zsiókás sokáig nem tudott sűrű állománnyá fejlődni, mert folyamatos használat alatt volt: *A Szujkó-székben nyaraltak [a sertések]. Vigyázni kellett rájuk. Kimentek, legeltek. Az anyadisznók azok voltak pányvázva. Legelték a füvet, gypet, túrták a csataktüvet, annak ugye van az a bugája a csataknak, benne a földbe, azt azé' túrták, azok aztán még megen elrontották a csataknak a gyarapodását. (...) Igen és akkor még tehenekkel járattuk a csatakos, mög a gyöpön is tehenek legeltek, de nem lett pányvázva, hanem szabadon, és akkor ottan járták má' az egészet, kitaposták úgy a csatakos is, hogy volt mikor elő sem akart gyünni. Nem akart gyarapodni. Hanem*

mikor azt a tehenek leálltak róla, elgyűttek a tanyákról, nem jártak a tehenek bele, akkor azt elkezdett elcsatakosodni. Hát az én tanyám mögött ottan, ilyen nagy darab tiszta víz volt, az nem nyótt be sose csatakkal. Mikor otthagytuk a tanyát, meg má' szomszédok sem voltak egy-két év aztán egészen a tanyáig begyűtt a csatak, úgyhogy az is elcsatakosodott (AK1).

A zsiókát fűtésre is használták: A csatak égetése nem jó. Ha olyan volt az idő, akkor, de nem is nagyon, nem mertük égetni nagyon. Levágni levágtuk, azt hordtuk be, fűtöttünk vele, arra igen jó volt, fűtőanyagnak. Befűtöttük úgy a kemencét, olyan meleg volt benn (AK1).

A Szujkó-székben vízi szárnyasokat is tartottak: Ilyenkor tavasszal (márciusban), amikor sok eső volt, meg hó volt. Én ladikkal jártam rajta, mer' ugye, abba' a tanyavilágban, abba' az időben jószággal foglalkozott az ember, abból volt pénze. És a kacsák, libák, maglúdák, magkacsák, azoknak az volt az Istenük, a víz, csak este nem gyűttek haza, mer' azok jól érezték magukat ott kinn a vízen. Aztán mindig ladikkal hajtottam őket haza (AK1).

A Szujkó-szék legmélyebb részei ma sűrű nádasok, szegélyükben zsiókások és mézpázsitosok vannak. Az 1970-es években behúzott csatorna és a használat felhagyása vezethetett a növényzet záródásához: Ott se volt csatakos része néki, csak nagyon kicsi, most meg má' az egész csatakos. Régen annak is csak a legszélén volt egy kevés. Errül, amerrül a tanyák voltak, nem is volt csatakos része, csak a túloldalon (AK1).

Függelék 5. ábra. Sertések pányvás legeltetésének nyomai a Szujkó-szék zsiókásában 1966-ban. „A disznók ki is túrták a csatakot, ahova ki voltak pányvázva” (AK1) (Forrás: www.fentrol.hu, 1966_0708_2312.tif)

6. Függelék

Kelemen-szék – 4 interjú (kb. 28-21 tanya)

Az 1950-60-as években a Kelemen-szék nagy területeken volt növénymentes: *Ahol vízállás volt, ott nem igen volt növény, ritkán csatakos rész esetleg előbújt, de azt le is legeltették, úgyhogy ott mindig újult.* (AK5). A parti zónájában keskeny zsiókás sáv húzódott végig: *Ahonnán leghamarabb lehúzódott a víz, ugye az volt a csatakos rész* (AK5); *Csatakos volt, nem volt föl nádasodva* (AK5), csupán helyenként jelent meg a nád, kis foltokban: *Volt nád is igen, de ennek elenyésző része volt csak. Inkább azon fölül, úgy nevezik, hogy Fehér-szék az volt a nádas* (AK5). *A Kelemenbe az én gyerekkoromba, még a '60-as évek elején nem kellett nádat vágni, ott nem volt olyanra megnőve a nád. Nem volt olyan minőségű a nád, hogy le lehessen vágni* (AK8); *A Kelemen, az kevésbé volt nádas. Kivágták a gazdáik a nádat vagy volt úgy, hogy inkább a jószágok etetésire használták föl* (AK8). Tehát zölden takarmányoztak vele: *Ahogy nyótt az a nád, lekaszálták még kicsi korában a parasztok, igen jó takarmány volt* (AK6). Tehát a mederben zömében lengenádasok voltak, melyeket nem volt érdemes learatni, csak legeltették a zsiókásokkal együtt: *Hát azt leették, (...) aztat nem takarították le, mint [tetőfedő] nád. De azt természetesen nyugodtan lerágatták, az beleolvadt a többibe [a zsiókásokba]. Hát azt is tehén rágtá le vagy ló* (AK5).

A zsióka sűrű állományait helyenként kaszálták: *Kaszálták, a marháknak télre* (AK6); *Azt akkor a maga idejében lekaszálták és nagyon jó takarmány volt, nem hizlalda, de szálás takarmánynak tökéletes volt* (AK5). A kiöregedett zsiókát alomnak kaszálták: *Amit már nem legelt le, azt lekaszálták augusztusban* (AK6); *Azt akkor használták alomnak, hogyha fölsült, fölvenült, az volt alomnak való, de nem volt tökéletes alom* (AK5). A lekaszált zsiókás sarjút legeltették: *Minden évben lekaszálták a csatakot és utána legeltették; (...) Azt akkor vágták a csatakot, meg legeltette a marhájával* (AK6).

A mézpázsitosokon volt lehetőség sarjúkaszálásra is: *Voltak egyes területek, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy még sarjút kaszáljanak, tehát másodszor lekaszálják, csatakoson azon nem annyira, inkább a szikesebb részeken* (AK5).

A tavak növényzetét erősen befolyásolja a víz éves, többéves mennyisége: *Ha sok a víz elnádásodik, ha kevés a víz, akkor csak csatak van. Volt egyszer – a Tsz időszakban – mikor nagyon lenn volt sokáig a vízszint, akkor az ilyen vörösfarkú [értsd. fehér tippán], a szelidebb fű is fölgyütt má, a szélein [kezdet] szélesedni, meg lehetett kaszálni szénát is* (AK9).

A Kelemen-szék északi részén az 1970-es években egy magasvezetésű csatorna került megépítésre, mely a szék északi öblözetét leválasztotta és megváltoztatta a tölengést. A szék főmedrének csatornával határos része elkezdett zsiókásodni, majd nádasodni. Mára a zsiókás és nádas széles sávot képez a tó medrében. Ezek a sávok különböző szélességű sávban húzódnak a part mentés és a helyenkénti visszaszorulásuk is eltérő mértékű (Vidéki & Máté 2014). A tóban – főleg a délkeleti partszakaszon, ahol az út halad – erős nádásodás figyelhető meg: *Elnádásodott, azelőtt nem ilyen volt ez a tó, tiszta volt, a terület, olyan csupasz volt, hogy át lehetett látni a túlsó partra* (AK6). *Fura nekem, hogy nő a nád, mer én gyerekkoromban ott nem emlékeztem nádra, sőt már nagy gyerekkoromban se, mint ami most van az utóbbi 10 évben, hogy elnádásodnak a területek* (AK8).

7. Függelék

Zab-szék – 4 interjú (kb. 16-21 tanya)

A Zab-székben az 1950-60-as években nem voltak összefüggő, nagy nádasok. *Volt valamennyi, de mondom, hogy csak kicsi volt, kevés volt (AK1); Ilyen bokrokba volt, 3 komoly bokrot tessék elképzelni (AK14); Ott ahun volt, ott elég sűrű volt, be volt sűrűsödve má' (AK1); Jó szegnivaló volt benne, mög verni való, szóval lehetett borítani tetőt. Annyi nádat leadott, hogy azt a tetőt meg tudtam csinálni belőle (AK14).* Az avas nád már nem használható tetőfedésre, ezért a nádasok *ki voltak vágva minden évben, arra vigyáztak, akiknek köllött a nád a tetőre (AK1).*

A déli részen *csak a partokon volt csatakos. Ritkás volt, meg azt majd má' ugye [ahol] nem járták az állatok besűrűsödött, ahun meg járták, ott csak ritka volt (AK1).*

Függelék 6. ábra. Marhák és lovak a Zab-szék parti zónájában. Előtérben felnyílt zsiókás (Somogyi László felvétele, 1956)

A Zab-székben sertéseket is legeltettek: *A disznók nagyon szerették a csatak bugáját (AK1).* Míg a juhokat pásztor vigyázta: A lovak és marhák szabadon legeltek, nem pányválták, mert a Zab-széknek *nem sok volt a legeltetési lehetősége, mer' keskeny volt a partja néki. Legeltették, amit lehetett (AK1).*

A szék keleti oldalán az 1970-es évek közepén keskeny zsiókás sáv húzódott végig: *Itt egy olyan vékony kis csatak [továbbiakban is: zsióka] csík volt, 3 m volt az egész (AK14).* A tó északi öbleiben mézpzásitosok

voltak, melyeket juhokkal legeltettek: *Olyan kopasz volt, hogyha a tút eldobta volna, mögtalálta volna* (AK14). Az erős juhlegeltetés nem zavarta a parti madarakat: *Hát itt fészkeltek a gulipántok, meg a bibecek. Meg lehetett mondani, hogy hun van a bibe, hun ül mög [értsd. hol fészkel] a gulipán. Mögvoltak a kopaszon és nem taposta agyon a birka* (AK14).

A Kis-rébtől egy csatornán keresztül érkezett víz a Zab-székbe: *És akkor ez itten le volt vezetve, innen a Kis-rébtől engedték a vizet. Itt vezették [bele a Zab-székbe], aztán belevezették a Kígyósba* (AK1). A tóban megfigyelhető a nád és a zsióka terjedése, főleg a nyugati oldalon: *Ott is van már nád, ahol sose volt. Hát szerintem a természet folytán jön és nincs jószág, ami tönkretegy. (...) Nagyon sokat változott a csatak mennyisége, sokkal több van* (AK1).

8. Függelék

Kis-rét – 4 interjú (kb. 16-15 tanya)

Az 1950-60-as években még jól megfigyelhető volt a növényzet zonációja: *Csatak van a szélén és utána a nád. A nád a mélyebb vizekben. Majdnem olyan sűrű volt a csatak, mint a fű* (AK3). A közepén mindig volt egy kis nyílt vízfelszín (mely a légifotókon jól látszik): *Mer' ebben valamikor sokkal nagyobb volt a szabad vízfelszín, mint ami most van* (AK2).

A partos részen volt a legeltetés, a laposabb részeket kaszálták (AK3). *Aratás után volt mindig a kaszálás. Július derekán volt kb. a kaszálás. Kézi kaszával vágtuk le a csatakot, vastag volt neki a szára, mint a szénának. A birka is szereti, amíg gyöngye. Először kaszáltak, utána jött a sarjú és azt legeltették* (AK3). *Marhák és lovat egyaránt legeltettek: A marhák inni, fürdőzködni belementek a tóba. Vigyáztunk rá, minden családban a gyerekek vigyáztak rájuk* (AK3). *Mindenkinek meg volt a saját területe és akkor ki volt kötve, hogy ez a ló legelő, és azon ott a ló legelt* (AK3).

A Kis-rét már ekkor is nádtermő tó volt: *Befagyott a Kis-rét és akkor gyűttek nádat vágni. A jégen vágták a nádat, kézzel kaszálták. Akkor keményebb telek voltak, mint most. Volt olyan jó 10 centis jég, akkor be tudtak ám menni a nádvágók* (AK3). A Kis-rét nagy részét hasznosították: *Ki volt kotorva [értsd. takarítva] a rét, mert egyszer [értsd. először] kivágták a csatakot takarmánynak. A nádas mögmaradt, de a nádas meg télen eltűnt, kivágták* (AK14).

A Kis-rétben az 1950-60-as évekbeli állapothoz képest számottevően terjedt a nád: *Begyepesedett a széle, és benádasodott* (AK3). A tómederbe édesvizet vezettek, mely összefüggésben lehet a nádasodással: *A szelíd víz, az vágta eztet mög* (AK14). *A kígyósi víz begyűtt, locsoltak belőle. Meg volt töltve szelíd vízzel, azért lőtt az a nád* (AK14); *Ebben volt ám végig egy árok, itten. És akkor ez itten le volt vezetve, innen a Kis-rébtől engedték a vizet [a Zab-székbe]* (AK1). A nádasodás másik oka lehet, hogy *nincs, ami lelelje, nincs állattartás, nincs állat. [Ha] letapossa, akkor eltűnik a nád* (AK3). Illetve a két hatás együtt eredményezhette a nád gyors terjedését: *Nem volt gondozva a terület, nincs jószág, a birka az nem [szorítja vissza a nádat], de a szarvas jószág [értsd. szarvasmarha] az igen.* (AK14).

9. Függelék

Fehér-szék – 3 interjú (kb. 8–11 tanya)

A Fehér-székot gyakran a Kelemen-székkel hasonlítják össze, mert egymás mellett vannak, mégis növényzetük nagyon különböző: [A Fehér-székot] *jobban borította növényzet, akkor is jobban borította, de inkább ilyen nádasos, tehát nem volt az olyan, mint a Kelemen, hogy vitte a szél [a szikes port]. Az egész, olyan jóval dúsabb volt a vegetációja, ennek olyan másabb típus. Csatakos is, de mondom ez a vörösfarkú, ezek a nádképi csenkeszek, a szálfüvek. Kaszáló volt. A Tsz időben is kaszálva volt. (...) Borította víz a Fehér-székot, de azé általában valahogyan ott dúsabb volt a vegetáció, a nád is, minden. Nem volt az az összefüggő vízterület, a nád között itt egy folt víz ott egy folt víz, az nem volt ilyen összefüggő víz, mint a Kelemen (AK4).*

A Fehér-szék, az nádtermő terület volt jobban. *A klasszikus, amitől azt mondták rá az emberek, hogy ez a Fehér-szék, abba nád termett, az má' ezelőtt 50 évvel, meg 100 évvel is nádas volt. Itt csak a nád létezett (AK8). Majdnem fele forma nádas volt, és ezt inkább használták nádnak (AK4).*

A jó minőségű, összefüggő nádas nagy érték volt: *Azt a nádat nem vágták le zölden, meg nem is legeltették, hanem jött az ideje és akkor gyönyörűen levágták, azt hagyták ugyanúgy, tavasszal ahhoz nem nyúltak. (...) És hát egészen acélosabb nádak voltak ám azért azok, mint amik most má műtrágyátul megbolondulva (AK8). A gyengébb minőségű nádat takarmánynak vágták: Volt ott olyan rész, ami nem volt olyan jó, az a nád, azt levágták takarmánynak (AK8).*

Ahol nem nádat vágak azt kaszálták (AK8). Lenge nádasok, zsiókások és fehér tippanos részek is voltak, ezeket zömében kaszálták: Ott is volt a nád, de ott valahog az jobban volt kaszálva, azt voltak ezek az ilyen sárkerék, akkor sok ilyen vörösfarkú volt, szóval ilyen jobban kaszálni való, tehát szénatermő vidék volt (AK4). Volt olyan része, van olyan része, ami csatakos (AK8). A Fehér-szék ugyan nádaratásra és kaszálásra volt meghagyva, de legeltetés is folyt benne kis területeken, illetve egyes időszakokban: Inkább kaszálták. Még [meg]voltak a tanyák, azok legeltettek [is]. Azt utána hát jártak ki a Tsz-bül is ide [marhával] (AK4).

A Fehér-szék nádasát nem égették tudatosan: *Nem volt divat a nádegetés, de előfordult (AK4).*

A Fehér-szék ma zömében nádas. A nyugati öbölben 1997-ben történt egy 10 hektáros természetvédelmi célú mederkotrás, mely zömében nyílt vízfelületű. A Fehér-szék egy részét a nemzeti park bivallyal és szürkemarkarával legelteti, illetve foltokban kaszálja.

10. Függelék

Böddi-szék – 3 interjú (Nem volt tanya)

A vizsgált tavak közül a Böddi-szék ment át a legnagyobb változásokon. A természetes meder közepébe az 1930-as években húzták bele a Sóséri-csatornát. *Amikor az V. csatorna megépült, akkor lecsapolták a vizét és akkor lassan legelő lett. (...) Legeltetésre alkalmassá tették ezt a Böddi részt. Mikor megépült az V. csatorna, azt már úgy építették meg, hogy szabályozható legyen a víz (AK13).*

A frissen kialakult legelőt először a gróf lovai legelték: *...akkor lecsapolták a vizét és akkor lassan legelő lett, ... mert a ló szereteti a nádat, és amikor fakadt a nád, a ló már rajta volt, a csikók, aztán lelegelték (AK13). Az év szárazabb időszakaiban marhát és juhot is legeltettek a Böddi-székben: ...azon felül a gróf*

telkinek a többi részin voltak növendék marhák, olyan 50–60 db. Meg a gazdaságban működő ökrök, 30 ökör. És ezek is ott legeltek. És ezenfelül még volt közel 800 vagy 1000 db birka. A csikók, azok szabadon legeltek, mintha a Hortobágyon lettek volna. Érdekes módon, egy helyen legelt a ménes, a gulya meg a juhok, és mindegyik megtalálta a magának megfelelő táplálékot. Egy, a ló az szereti a nádat, csirkákát, az ehhez hasonlókat, a magasabb füvet legeli, utána a marha, aztán a birka az egész aprókat szereti. Ennyire ésszerűen működött akkor ez a gazdaság (AK13).

A tómederben nádasok és zsiókások is voltak: ...ahol már 40–50 cm víz volt, ott nőtt már a nád is. A kisebb vizekben (...) gyékény nőtt. Hát abból [a gyékényből, ami] volt, azt is begyűjtötték, mert ősszel a szárvágáskor kötélnek használták, a szárkévéket avval kötötték be. Tehát jó is volt, föl is használták ezt a gyékényt. A csirkákás részt, azt meg a lovak nagyon szerették, a náddal együtt, a nádat is szerették a lovak ezt a kisebb, úgymond lengenádnak csúfolták, azt lelegelték az állatok. És a nád elég gyorsan is nőtt, tehát elgyőzte ezt a mit tudom én 100 lovat vagy csikót, szinte egész nyáron, nem is kaptak mást enni (AK13).

A grófi idők értékes madárvilágának emléke a mai napig él: Ez egy érdekes dolog, hogy ennyi állat legelte – a múlt rendszerről beszélek – ennyi állat legelte ezt a részt és a vadállatok, tehát túzok itt a gróf viszonylatában legalább 40–50 db élt állandóan. Vigyáztak is rájuk, igazándiból nem lőtték, csak a kakast. Hát rengeteg madár, a kis pölingtől a nagyig, sárszalonkától a gémekig, tehát rengeteg madár volt. Vadkacsa, vadliba, a nyári ludak itt költöttek, ilyen értelemben elég hasznos volt, mert nagyon vadban-gazdag rész volt ez a Böddi-szék a környékin. Hát a túzok az a dombokon, meg a mezőgazdaságilag művelt területeken [költött], mert jó részét itt a Böddinek ugye ezt a déli részét, már ami az 53-as [főút] felé húzódik, itten már volt elég nagy szántóföldi terület, amit műveltek. Érdekes, hogy elég sok nyúl is volt. A csikók vágatva mentek ki Alsó-majorból, és érdekes módon a vadállományt és a fészkeket nem taposták agyon. A vadliba ott költött, ezek körüllegelték – a lovak – és nem bántották. Ez egy érdekes, hogy az állatok mennyire összefértek, a vadállatokkal, nem is féltek tőlük, közömbös volt (AK13).

A II. Világháborút követő időszakban a korábbi gazdálkodási rendszer felbomlott. A területet a dunatetőtleni falucsorda járta, rendszertelenül. A Böddi-székben ekkor a legmélyebb részeken nyílt vízfelület volt, kifelé haladva nádas, majd gyékényes, csetkákás, végül zsiókás: A mély vízben a nád nőtt, a legmélyebben meg nem nőtt. (...) Ha innen [kívről] megyünk, az első volt a csatak, csirkáká, gyékény (AK13).

A '60-as évek vége felé, akkor már olyan megerősödött a termelő szövetkezet. Akkor kezdték használni azt a Böddi részt, a növendék marhákat ott legeltették. Olyan közel 100 db marha legelte azt a részt. Ezen felül még – ez még mindig a legeltetési bizottságnak a rendelkezése felett állt – a Dunántúlról voltak juhászok, hát még egyéni tulajdonban lévő juhok, akik itt legeltek, még akkor a marhák mellett. A Böddi részt legelték, olyan közel 1000 db juh (AK13).

A Tsz időszak alatt intenzív gyepgazdálkodás kezdődött meg rajta: Itt elzárták a vizet [a zsilipnél], hogyha meg akarták öntözni vagy el akarták árasztani ezt a székes részt. Szabályos zsilip volt. Ugye amikor olyan időjárás volt már, hogy kellett volna a víz, akkor szépen elzárták a zsilipet és szétengedték a vizet a megfelelő mennyiségben és utána kinyitották a zsilipet, hogy folyjon el és akkor nőtt a fű tovább, tehát ilyen gazdálkodást folytattak. (...) Május végén, júliusban kaszálták. Volt egy darab, amit intenzíven gazdálkodtak, azt augusztus végén is egyszer le lehetett kaszálni, de az már gazdálkodás volt, gyepgazdálkodás! Tehát elárasztották, ha kellett, meg egy kis nitrogén-műtrágyával ellátták, na szóval az kimondottan gyepgazdálkodás működött (AK13).

Erre az időre a gazdálkodók örömmel emlékeznek vissza: *De itt, ahol most nádas van, olyan széna volt, hogy első osztályú, fűszéna, még 1990-ben is (AK11); Jórészt székfű [mézpázsit], hát igen jó minőségű, szinte Bács-Kiskun, nem, mondhatnám talán az egész Kárpát-medencében a legjobb székfű nől itt. Ezt én már hallomásból tudom, mert többen emlegetik. (AK13).* A Böddi-szék olyan kiváló szénát adott, hogy a nádas is érdemes volt kaszálhatóvá alakítani: *És akkor ez [a nád] gyalázkával ki volt vágva, amikor meg volt fagyva [a talaj], azt nem volt benne víz, mert nem volt olyan vizes év. Akkor utána a lovakat fölöltöztették csizmába, bőrcsizmákba, hogy ne szúrja föl. Mert a csüdjibe belemegy a nádtörzs, meg össze-vissza a talpába, akárhova, és akkor ez frankón meg volt nekik csinálva, a bőrcsizma, hogy abban tudott menni és a hengert húzta, és akkor kitörte, tisztára ki volt törve a törzsök a rétből és azt utána fogással mindennel össze[szedték], gereblyével meg mindennel. De rengeteget hazahordtak! (AK11).*

A tómedret egészen 1990-ig kaszálóként és legelőként használták, jó minőségű fűvet termelt. A tó mai képe alapján ez szinte elképzelhetetlen, ugyanis a tó medre ma zömében teljesen növényzetmentes, illetve szikes iszapnövényzet jellemzi. A tó szegélyzónájában sűrűsödő nádasokat, gyékényeseket találunk, köztük egyre kisebb kiterjedésű mézpázsitosokkal. *Ez is mind abból kifolyólag van, hogy véleményem az, hogy kiszedték ezt a beton ki-befolyókat, ami ugye benne volt. (...) Akkor lett a nádas, mikor a dudákat eltömték, akkor mikor a víz kinn maradt. ...A vizenyős területeken – most is, amik kint maradnak vizek ugye – a haszonnövény az befullad, bevakul, a víz alatt. És a csatak az ki tud jönni a vízből, meg a nád (AK11); a csatorna ledugózása miatt, én úgy gondolom, hogy az végett, mivel, hogy megtartsák a vizet rajta. És a nádnak mi kell, víz és annak idejibe rágták a jószágok, kaszálgatták és így nem tudott elszaporodni a nád és azóta, mivel, hogy víz van rajta, azóta én úgy gondolom, az végett van ez a nád (AK10).*

A Böddi-szék mai képe a természetes fehér vizű szikes tavakra jellemző, amely meglepően gyorsan alakult vissza a mesterséges vízellátás-szabályozás által kialakított, kiválóan hasznosítható gyeptől. A gyepgazdálkodás szempontjából az 1990-es évek előtti rendszer a gazdálkodók szerint sokkal jobb volt: *Nagyon jó volt, mert mikor tavasszal sok volt a víz, elvitte a csatorna, nyáron mikor köllött sokszor meg jött kifele, földuzzasztották a vizet. Ez így volt világ életben, egész Akasztóig (AK11). (...) Közel sem működik most a gyepgazdálkodás úgy, mint ahogy lehetne gazdálkodni rajta. (...) Most mióta a természetvédők a kezükbe fogták, most már igazándiból a Böddi, tehát az V. csatorna ott, ahol a magasfigyelő van, attól lejjebb egy kicsit már kezd szépen elnásodni a rét. Attól följebb az Oltó-halom, a laposokon elég sok nád volt, hát most azért kezd visszajönni, de inkább csatakos, tehát annyi víz nincs, hogy nád megéljen. Nagyon silány csatak fog nőni (AK13). De annyi volt a vad is, hogy temérdek, ottan akkor, mostan elmehetek, lekaszálhatok 10 ha-t, egy vaddal nem találkozok, de akkor 10 ha-t lekaszáltam, biztosan 1–2-öt elvágтам, de 300 meg elment, szóval ez nem mindegy. Most meg nem is találkozik vele az ember (AK11).*

A tó ma hazánk egyik legszebb fehér vizű szikes tava. Aktuális növényzete az érintetlen vízgazdálkodású szikes tavakéra jellemző. Az átmeneti (1960-as évektől 1990) árasztásos gyepgazdálkodás hatására egy kaszálható gyeppé alakult ki. A zsilipek bezárásával, így a víztest helyben való bepárlódásával rövid idő (15–25 év) alatt visszaállt a természetközeli állapot.

11. Függelék

A szikes tavak használatának, a táji változásokról szóló fontos idézetek, melyek kimaradtak az egyes tavak jellemzésből.

A fehér vizű szikes tavak jellemzése:

A vize mindig zavaros volt, mert ugye alulról az agyagot mossa (AK9). Zavaros volt, mer' ez is ilyen szikes. Valaki lelépett mezítláb nem látta a lábafejít (AK14).

A fekete vizű szikes tavak jellemzése:

Nem annyira volt zavaros, mer' ugye benőve van a növényzettel az úgy, akkor nem zavaros. A Fehér-szék az olyan volt, hogyha az ember oda ment, akkor széthajtotta a füvet és akkor ivott belőle és semmi baja nem volt (AK8).

Édes víz beleengedése a szikes tavakba:

Hát Kőhalomba is beengedték a vizet, beengedték a Szujkóba is, a Kis-rétbe is, a Kisrébül a Zab-székbe is, oda, ahunna a szivattyúzás ment. Úgyhogy a Kis-réten körösztil jött a víz oda, de gazdag is volt a rét, nem azt mondom (AK14).

Nádasok:

Hogyha esősebb időjárás volt, akkor a nád is jobban, gyökérről szaporodott a nád, terjedt, hogyha esősebb volt, akkor jobban szaporodott a nád (AK3). Nem annyira ugrottak érte [a marhák], lerágták, mert az volt. Hogyha elég gyöngye volt, még akkor szívesen leharapta, de már mikor vénült fölfele, akkor nem köllött neki, akkor már vágott (AK5).

Nádasok égetése: [Milyen gyakran égették a nádat?] *Hát valójában az szerintem a gazdának a függvénye volt. Nem tudta kivágni vagy nem volt rá szüksége, akkor kiégette. Ha olyan volt, hogy csóró volt [a nád], azé is kiégette, hogy ő nem küszködik vele, de ha szép volt vagy jó volt, a minőségtől függött, hogy most kiégessem, vagy ne égessen ki, megéri dolgozni rajta vagy nem (AK9). Valójában, ha nem tudta az ember vagy nem volt rá szüksége, akkor leégette. Abban a bizalomban, hogy hátha jövőre majd szükségem lesz rá, vagy mit tudom én, ne maradjon benn az avas. A kaszálókat is, ami a csóró kaszálók, azokat mindig kiégettük (AK9). Volt ahol egyáltalán nem égették a nádat: Nem tudtak égetni, mert régen minden szátra szükség volt a tanyán. Mindenkinek szüksége volt a legeltetésre is, meg nem volt mit, mer' onnan a nép elhordta, szóval tisztán tartotta (AK14). Az égetés során eltávolított avas nád és kórók tisztábbá tették a következő évi növedéket: Az égetés a mennyiségén nem változtatott, hanem a tisztaságán, hogy azé a gyengébb aljnövény meg ez a csirkáka, meg a ramaty az kipusztult szinte a tűztül. Ott a gyöngébb növény is mer' a nádnak csak nagyobb a gyökere az megmarad életben, de ami volt az az apró gazos, meg ilyen folyondárok [értsd. sövényuszulák] voltak az ilyen kisebb növényzet, az kipusztult gyökerestől, s tiszta volt a nád következő évben, mer a dzsuva nem nőtt közte, nem szívta el a nádat, mer azé csak az is szívja el a táplálékot (AK9). Úgy jobb lenne a tüzelés, de az tilos. Jobb, mert akkor tarra kimén minden növény, meg kövérebbre nő (AK9). Az égetés az tiszta munka lenne, tessék elhinni. Mindig takarították, ha véletlenül valaki nem tudta kitakarítani, akkor kitakarították kaszával azt leégötték, mögégötték, de ez volt a mód és lehetőség, evvel nem bántotta télen a madarat, mert akkor nem mindig van itten (AK14).*

Nádasodás a vágás, aratás elmaradása miatt: *Most így a tavakba ez a nádasodás, ez mit tudom én, szerintem ilyen jelenség, hogy annyira több helyen. Azt úgy elgondolkodtatt, hogy mitől is van. Hát hogy attól van, hogy nincs levágva, mer a rétbe, ha vágta apám is, ha nem akartuk, hogy ott nád legyen, akkor ott nem is lett*

nád nagy, mer le lett vágva. Mikor már annyira hozzá oda lehetett férni, akkor le lett vágva mer kellett takarmánynak (AK8). A vizes esztendőök hozzák ki, meg az, hogy nem járja a jószág, mer' azér' a jószág zölden mindent szinte megevett. Nádat is, mikor gyöngé állapotban volt még és, ha folyamatosan legelte, akkor nem tudott megnőni. Mer' itt az a legnagyobb baj, hogy azér' nádasodik el a környék, hogy nincs, ami legelje a területet. Megszüntették, a háztáji gulya se jár ki, nincs már a faluba' (AK7).

Az többéves csapadékviszonyok hatása a nádasokra, zsiókásokra:

Amikor a nád jó volt, kevesebb volt a csatak, amikor viszont olyan idő volt, hogy a nád nem tudott fejlődni, nem volt víz, akkor csak a csatak nőtt (AK9).

A zsiókásodásnak és nádasodásnak a nitrogén-műtrágya bemosódása is az egyik oka lehet:

A tanyavilág végett minden másképp volt. Hát azt ugye azóta mióta a műtrágya, mondhatjuk ilyen csúnyán is, hogy a TSZ világ végett a műtrágya ugye belement a vízbe, lement. Hát igen, az azé nagyon gyorsan indult befelé a zöld, csataknak mondjuk, meg a nád bukrok, de alig volt nád azokon a részeken, mikor még gyerek voltam, még emlékszem rá (AK8).

Zsiókások legeltetése, túratása sertéssel:

Mer' az bóklászott az anyjával malackorában. És akkor az járt ki a csatakba, ahun találtak csatakat dúrni, kitúrták a csataknak a gubóját, úgy ropogtatták, mintha makkot ettek volna. És úgy kitakarítottak ottan (AK2). Aratás után így a gabona földekrül lejárt a disznó inni. [Amikor] már fogyott a tarló vagy lekeverték [értsd. beforgatták a tarlót], azt a csataknak a bugáját, alul a gyökerin, vannak ilyen csomók, mint a dió, azt azt túrta a disznó, azon elvont egy hónapot, ott elropogtatta, főleg ugye a mangalica a hosszú csőrivel az hajlamos volt. Volt, aki rá volt állva, ott nevelt disznót a csatakbugán, mert kitúrta a gyökerit, ugye az föl volt ázva a föld vagy hát vizes volt a csatak tüve az nem száradt ki és akkor a hosszú csőrivel főleg a mangalica úgy kitúrta, azt ott ropogtatta (AK9).

Pányvázás:

Tehát először a tanya köré a partokat legeltették, aztán ugye a víz húzott vissza, úgy a teheneket is kötözték be a pányvával, meg amikor a tehenek már le[legelték], akkor a birka is ment rá. Az ugye partokon, meg ahogy elkezdődött az aratás valahol, azok inkább a tarlókon voltak, a szántóföldeken, a birka. Disznók azok a csatak gyökerit túrták ki, azok is pányván voltak, láncra rákötve a rongy [értsd. sertés], hogy tudjon dagonyászni is. Reggel, este kapott egy kis ivósat, amúgy ki volt kötve (AK4). Disznók azok a csatak gyökerit túrták ki, azok is pányván voltak, láncra rákötve a rongy, hogy tudjon dagonyászni is (AK4).

A nedves gyepék legeltetése:

Az jó volt, mer' mindig tisztán tartották a területet. És vágta a jószág azt a növényzetet és utána mikor következő évre jól fakadt megin', mer' az megújul, annak a gyökérzete, mindig jobb volt. Az volt a régi öregök, a régi emböröknek mikor a magán tulajdonuk volt, az ha ilyen vizes esztendőök voltak a saját gyöprükre az már nem engedte rá a jószágot, hogy ne vágja. Azt mondták, ha sáros lösz, ide rá nem mehettek (AK14).

Sarjulegeltetés:

Kaszálás után legeltették, mer' akkor, má' a jószág összemáskálja, akkor nem lehet lekaszálni. Ennek mögvolt mindig a sorrendje (AK14). ...Nem legeltették le a kaszálni valót, tavasszal, hanem levágták, aztán utána hogyha csapadékosabb volt az idő lött sarjú akkor legeltettek rajta, inkább ugye azokon a területeken legeltettek. Az a szikes mező az egészen más, mint úgy másfele, nem sok van rajta, de abba azt mondták az öregek, ha ebbül nyal egy keveset azt iszik rá egy jó ízűt, akkor is meg van, nem döglik éhen (AK8).

A nád és a zsióka értékének elvesztése a tanyavilág összeomlásával:

Mögszünt akkor hirtelenjében. A nádvágás is, majd a későbbiek folyamán, akkor nem volt már becsülete a nádnek, akkor már kezdték a cserepezést, a palázást, az ilyen dolgokat, akkor a nád már nem volt érdekes (AK5). A csatak, az is ritkán volt, hogy levágták (AK5).

Régi kaszálási rend:

Itten abban az időben nem volt időhöz kötve soha a kaszálás, mikor úgy éreztük, hogy már kihányta a bugáját ugye, ezt úgy mondjuk a magját és akkor, hogy ne keseredjen be, mert akkor nem eszi meg a jószág. Mikor kihányta ezt a bugáját, vagy mikor virágozik a fű, mert ugye virágozik is a fű, akkor előtte vagy akkor le szoktuk vágni (AK11). [Milyen az a szelíd mező?] Az olyan, hogy járátva, legeltetve, kaszálva, mindent a maga idejibe (AK5).

A kaszálás, legeltetés megszűnése, korlátozása:

Egy bizonyos szakasz jutott embereknek, tehát az ü területibe belefért, és rendbe tartották, tehát a maga idejében lekaszálták azt a csatakat, lelegeltették, rendbe tartották, nem úgy, mint most, hogy mindegy már, már minden oda van. Volt élet, látszott, hogy él minden, most már ez megszűnt. Beleavatkoznak ugye abba, hogy mikor kell lekaszálni, mikor szabad lekaszálni, nem hogy mikor kell, hanem hogy mikor szabad. Tehát nem akarják megengedni, elvadulnak a területek. Nem is kicsit és ez nagy baj ám, a szelíd mezők is elvadulnak. Az annyit, hogy utána nem szereti a jószág, ha majd megengedik valamikor, hogy lekaszálják, annak több év kell, mire az újra visszaszelídül. Azt, hogy a birka például ezt lecsípi, ez itt szépen le van legelve, de ha nem legelte volna le, ilyen hosszú szálakkal fölszalad, fölsül és utána ezt nem legeli le, de nem is újít utána. Tehát nem újít a mező. Ha lecsípi, akkor ugye gyün helyette a friss, új majd ez elkezd sarjadzani, de ha nincs leharaptatva, akkor marad úgy, akkor szépen beáll (AK5).

A tanya környék élővilága:

Az én apám az vadász volt, meg nagyon sokan mások, és nem úgy volt, hogy hozzáfogtak, azt akkor elkezdték lüvöldözni halomra őket, hanem az kilütte azt az egy nyulat, mikor annak az idénye volt, akkor a család abbul jól lakott egyszer. Aztán nem nyúlt hozzá tovább, hogy de még ü lelü ám 5-öt, mert mostan itt van, tehát megbecsülték, vigyáztak rá, a vadakra. Most meg nem szabad rájuk se nézni, lüni se szabad, ezek a vadászidények is ki vannak tolvá eléggé, és nincs vad. [Miért nincs vad?] Azért, mert nincs tanya. Úgy függött, hogy például itt is körül volt cidrussal véve ez a tanya, kazlak voltak, takarmányok és az oda ment, oda menekült, ott bújt meg télen a hideg elül, a ragadozó elül, és takarmányozni tudod, tehát tudott enni. A nyúl, a fogoly, a fácán, ez mind ilyen tanya környéki vad volt, tehát szeretett az ember közelibe (AK5). Mer' nincsen madár, mer' nincsen légy, mer' nincsen jószág, se birka, se disznó, se semmi. Mer' általában minden tanyában volt, mondhatom, hogy minimum 2 ló, akkor marhábul általában 3, ahol kicsit vékonyabb volt a gazdának a tehetsége, a lehetősége 3 marha volt (AK2). Má' a bibicek is elfogynak, nemcsak a barázdabillegetők, meg amik jártak a birkék tetején, meg a marhák tetején szedték össze a bogarakat, ott voltak a tetejükön. Meg a trágyavágók, a kis pici, hát én nem is tudom, mihez hasonlíjam, ökörszem nagyságú, pici sárga szemű kis izé, azok mindig a marhatrágyába' kotorásztak (AK2).

A fogoly eltűnése: Hát én gyerekkoromba', amikor legeltettem az árokpartokat, mer' hát csak az árokpartokat lehetett legeltetni, sok fogoly volt, ami nincs, annak vége. Figyeltem, mer' hát a búza szélébe köllött állni, nehogy a tehén megrágja, mer' a gazdája azér' vagy elver, vagy az apának megmondja, akkor az ver el. És akkor legelt a tehén, figyeltem, egyszer a harapása mögállt, hát a fogolytól. Ahogy ült, majdnem

beleharapott. És a fogoly '65-re eltűnt a mérgezések által, amit hát a termelő szövetkezetek létesítettek (AK14).

Árvagané: Ugye összeszedték a marhák után az árvaganénak mondott dolgot, mentek villával, mikor annyira már megszáradt, fölfordították, megszáradt meg összeállították, összeszedték, azt avval főzték a bablevest. Hogy ugye hasznosították azt is, példának okáért már csak úgy. Nem maradt kinn a gyöpön, hanem össze lett szedve, hát ma már nem szedi össze senki (AK8).

Vályoggödör, vízi szárnyasok: Majdnem minden tanyánál volt egy gödör, amiből épült a tanya és akkor az ottan meg volt általában víz állt benne és akkor ottan a kacsá, liba elvolt (AK4).

Szöcskék, sáskák: A pulyka fölnyött a szöcskőn szinte, hajtani köllött a rét körül, mert annyi szöcskő volt, hogy szinte úgy nőtt ki a fű, mintha hullámozna a szöcskőtől. Most meg nincs (AK9).

Tanyák kiürülése, Tsz-gazdálkodás:

De hát mindent, mindent, mindent fölszámoltak. Hát itt egy egész más világ lett, hát ugye az emberek azok elkerültek akik ehhez voltak, itt nyőtek, itt születtek, itt nyőtek, itt dolgoztak, itt teremtették meg a napi betevőket. És onnantul kezdve itten nem volt becsülete semminek, tehát amit lehetett fölszántottak, termeltek. Olyan, hogy természetvédelem az szóba sem gyühetett, nem volt rá szükség (AK5). Akkor jobban csak a marhaféle volt, disznót tartottak, csak a tsz megalakult, azt akkor megszűnt minden (AK6).

Tsz időszak felszántásai:

Mikor a tsz világ kezdődött, onnantul kezdve avatkozott az emberiség nagyban bele, illetve a tsz-ek. Akkor olyan területeket fölszántottak, amik azelőtt véletlen se volt szántó terület, nem, és művelési ág alá vonták (AK5). Tehát a területek megváltoztak, ami azelőtt legelő volt, az szántó terület lett, föltörték, a jó legelőket, meg a magasabb fekvésű területeket (AK5).

Természetvédelem a Tsz időszakban:

Mikor a Tsz-be' vágtuk a nádat, má', mikor a Tsz tulajdona lött, akkor el lehetett égetni néha a hasznavehetetlen kotut, mer' azt mondták kotu, hogy ne maradjon benne a következő évre, mer' az má' akadályozta a vágásnak a rendszerit. Voltak hagyva egyébként ilyen kis kupacok, olyan kupacok hogy, a szárcsák vagy más madár, tudjon fészkelni, direkt meg volt hagyva. De hát a nád gyorsan nyől ám, szép zöldbe' voltak a kupacok hagyva (AK14).

Az új rendszer hátrányai:

De hát mink ha látunk két madarat, nem mink, hanem a természetvédelmisták, akkor azt mondják, hogy erre a területre ne gyűjjenek ám mostanában, azt akkor már meg is van a baj. Nem voltak ám ilyesmi ezelőtt, ott is egy ilyen bokor, amott is egy olyan bokor fölnyött, le volt rágatva a maga idejibe. Itt a legeltetést is megmondják mikor szabad kihajtani, nem akkor, amikor én tudom, hogy most már legeltetni kék, mert mindennek meg van a maga ideje, de hát sajnos ezt hozta ez a rendszer magával (AK5).

A fekete vizű szikes tavak visszaállítása fehér vizűvé:

Itt tetszik tudni, én őszintén mondom, hát amit beszélgettünk, az égetés gyilkolná ki, az lenne egy norma. Ott kitakarítaná belőle azt a szutykot, mer' e már úgy föl van növe. Amit itt kimartak egy kis bukrot, itten az árok végén, az örült költséges, olyan mint a szárcsák, de az égetés az volna [jó]. Én, mer' evvel, most nem tudom, én nekem, tessék elhinni, annyi kis partfutó volt itt a Zab-szék szélén, és bizony ezek a gazak kiszorítják. Nem lehet látni bíbic fészket. Mondom itt a birkék, az a 150, olyan kopasz volt, lehetett látni a gulipántok ott vannak, ott vannak bíbicek. Ugyanúgy a rétbé, ott kaszáltak, ugyanúgy voltak ezek a nagy jószágok, mög fogoly, hát annyi volt! Az égetés, most annyira mert tényleg, most nem akarom magát bántani, mert nem

maguk, ott az Unió, Brüsszelbe, ott. De fogalmuk sincs ezeknek a növényzeteknek a karbantartásáról. Ebbe nem fertőzné a levegőt sem avval, hogy kiégetni szakaszonként ezeket a cuccokat, és fölfrissítené az életöt. Mert ez a zúzás, ez annyi kárt okoz, rengeteg munka lenne. Az égetés, az tiszta munka lenne, tessék elhinni. Mindig takarították, ha véletlenül valaki nem tudta kitakarítani, akkor kitakarították kaszával azt leégötték, mögötték, de ez volt a mód és lehetőség, evvel nem bántotta télen a madarat (AK14).